

Projekty rozvoje informační gramotnosti pro celoživotní učení

Information literacy development projects for lifelong learning

Mgr. Pavlína Mazáčová, Ph.D. / Kabinet informačních studií a knihovnictví, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita Brno (Division of Information and Library Studies, Faculty of Arts, Masaryk University Brno), Arna Nováka 1/1, 602 00 Brno

Resumé:

Příspěvek prezentuje tři tuzemské projekty rozvoje informační gramotnosti, jeho cílem je ukázat směry, kterými se vzdělávání ke gramotnostem pro 21. století může ubírat. Jako první je představen projekt spolupráce učičích knihovníků a učitelů na tvorbě edukačních programů pro žáky. Druhý projekt reflektuje aktuální potřebu propojení akademické teorie s žitou praxí, a to na funkčních platformách společenství praxe pro rozvoj informační gramotnosti učitelů i žáků. Třetí projekt je studentský, vznikl na Masarykově univerzitě a zaměřuje se na online sebeřízené učení v informační gramotnosti teenagerů.

Klíčová slova: informační gramotnost, společenství praxe, celoživotní učení, učičí knihovnik, kompetenční vzdělávání

Summary:

The paper presents three domestic projects for the development of information literacy, its aim is to show the direction in which literacy education can take place after the 21st century. The first is to present a project of cooperation between teaching librarians and teachers in the creation of educational programs for pupils. The second project reflects the current need for interconnecting academic theory with living practice, on platforms of community practice to develop information literacy of teachers and pupils. The third presented project is a student, originated at Masaryk University and focuses on online education in information literacy of teenagers.

Keywords: information literacy, community of practice, lifelong learning, teaching librarian, competence education

Úvodem

S proměnami společnosti ve 21. století dochází přirozeně také ke změnám v pojetí, cílech, nástrojích i metodách edukace. Mění se potřeby jedince i nároky kladené na jeho znalosti, dovednosti či postoje v každodennosti informační společnosti. V oblasti vzdělávání se stává důležitým cílem to, jakými **klíčovými kompetencemi** je vybaven člověk odcházející po ukončení formálního vzdělávání do profesní praxe a jaké další kompetence může získat jak v neformálních aktivitách, tak v každodenním životě informálním učením. Člověk 21. století bude (a v mnoha směrech už je) člověkem neustále se učícím s cílem flexibilního postavení na trhu práce i kvalitního fungování v občanské

společnosti, a proto i vzdělávání nabývá stále více kompetenčního pojetí a vžívá se pro ně pojem celoživotní učení či **celoživotní vzdělávání**.

Prostředí formálního, tedy školního, vzdělávání s prostředím vzdělávání neformálního, tedy typicky mimoškolního nebo dalšího profesního vzdělávání, se navzájem sblíží a prolínají v řadě aspektů, jakými jsou prostory vzdělávání, vzdělavatelé, edukační obsahy, nástroje apod. V **rozvíjení informační gramotnosti** se aktuálně začínají výrazně uplatňovat platformy nazývané společenství praxe. Tato společenství jsou součástí především rozvojových grantových výzev ministerstva školství, typicky Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání (OP VVV), vznikají z potřeby propojit různá vzdělávací prostředí s cílem vnést do praxe dostatek teoretických (akademických) konceptů a současně dát teorii a akademickému světu zpětnou vazbu, podněty a návrhy na to, jak saturovat potřeby oborových praxí na různých úrovních, nejen vzdělávacích.

Spolupráce učících knihovníků a učitelů

Jedním z projektů významně reflektujících současné tendence eliminovat ostré hranice různých vzdělávacích prostředí – ve snaze podpořit individuální edukační cestu pokud možno každého jedince – je projekt z operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání nazvaný **Co nebylo v učebnici – Spolupráce knihoven a škol ve vzdělávání žáků 21. století** (řešení 2018–2020). Projekt realizovaný Svazem knihovníků a informačních pracovníků ČR (SKIP) a Centrem rozvojových aktivit Unie zaměstnavatelských svazů reaguje na aktuální potřebu participace formálních a neformálních vzdělávacích institucí při podpoře kompetenčního vzdělávání a celoživotního učení. Projekt je jedinečným a v rámci velkých rozvojových výzev MŠMT prvním příkladem **reálné spolupráce škol a veřejných knihoven** na formulování, realizaci a evaluaci **vzdělávacích programů rozvíjejících informační gramotnost** žáků počínaje 1. stupněm ZŠ a konče závěrem středoškolského vzdělávání. Hlavními aktéry a tvůrci vzdělávacích programů jsou dvojice učící knihovník-učitel ze 14 spolupracujících knihoven a škol v obcích napříč celou Českou republikou. Podpurný odborný tým je složen především ze studentů a absolventů akademického pracoviště **Kabinet informačních studií a knihovnictví (KISK)** Filozofické fakulty Masarykovy univerzity,¹ které se dlouhodobě věnuje výuce, výzkumu i aplikační rovině fenoménu informační gramotnosti v prostředí formálních i neformálních institucí.

Obsahovými pilíři projektu jsou **tři hlavní edukační moduly**: (1) *Na cestě od autora ke čtenáři v knihovně*, (2) *S informacemi k lepšímu celoživotnímu učení* a (3) *Bádám v knihovně a píšu svůj odborný text*. V těchto modulech postupně v průběhu tříleté realizace projektu **vznikne celkem devět vzdělávacích programů**, každý v rozsahu šestnácti hodin tak, aby bylo možné za využití aktivizačních metod výuky rozvíjet ty oblasti informační gramotnosti, které jsou podstatné s ohledem na věk i individuální potřeby cílové skupiny v rámci daného tematického modulu.² Výstupy z projektu, především

¹ Více informací o aktivitách KISK v oblasti informační gramotnosti lze nalézt na webu pracoviště, především na stránce věnované informační gramotnosti, viz <http://kisk.phil.muni.cz/cs/co-resime/informacni-gramotnost>.

² Podrobnější informace o projektu a jeho realizaci lze nalézt na projektovém webu: <http://www.cra-uzs.cz/cz/projekty/co-nebylo-v-ucebnici>.

metodiky jednotlivých vzdělávacích programů informační gramotnosti, budou přístupné jako **otevřené vzdělávací zdroje** prostřednictvím portálu *rvp.cz*.³

Společenství praxe pro rozvoj informační gramotnosti

Význam podpory kompetenčního vzdělávání je patrný rovněž v grantových výzvách MŠMT, které směřují například na univerzity poskytující pregraduální přípravu budoucím učitelům. Jedním z projektů takto formulované výzvy OP VVV je projekt Univerzity Karlovy a participujících univerzit, mj. také Masarykovy univerzity, s názvem ***Zvýšení kvality vzdělávání žáků, rozvoje klíčových kompetencí, oblastí vzdělávání a gramotnosti***⁴ (realizace 2017–2019). Cílem projektu je podpora profesních kompetencí učitelů a studentů vysokých škol s klíčovými dopady na žáky v souladu s definovanými cíli rámcových vzdělávacích programů. Stěžejními platformami realizace projektu jsou **společenství praxe**, která fungují na bázi participace a vzájemného obohacování aktérů – učitelů základních/středních škol, učitelů vysokých škol a budoucích učitelů-studentů vysokých škol. Modulární forma participace byla definována grantovou výzvou a jedná se o rozvíjení a podporu čtenářské, matematické a informační gramotnosti, dále sociálních a občanských kompetencí a vzdělávací oblasti Člověk a příroda, a to s uplatněním inovativních, aktivizačních a reflektivních přístupů. **Modul Informační gramotnost** má základní **obsahové vymezení** v devíti **tématech** (např. *Jak se neztratit v informacích a datech, Jak hodnotit a ověřovat zdroje informací a porozumět každému sdělení, Jak organizovat a uspořádat data a informace* a další⁵), která určují obsah vzdělávacích aktivit pro učitele a také formulují základní prvky publikačních výstupů na úrovni metodik, otevřených vzdělávacích zdrojů a konferenčních příspěvků vznikajících v participaci akademických pracovníků a praktikujících učitelů nebo studentů vysokých škol.

Studenti vysokých škol podporují informační gramotnost teenagerů

Vedle velkých rozvojových projektů podporujících zlepšování informačních kompetencí žáků nebo učitelů či učičích knihovníků jsou důležitou součástí vzdělávací nabídky v této oblasti také menší projekty, například studentské, s živoucím impaktem na definovanou cílovou skupinu, již jsou určeny. Zdařilým aktuálním příkladem (vznik 2018) takto formulovaného projektu, zaměřeného na rozvíjení **informační gramotnosti středoškoláků**, je modulárně koncipovaná **online Příručka informační gramotnosti**.⁶

³ Jedná se o metodický portál s edukačními materiály a inspirativními vzdělávacími zdroji především pro učitele, ale také pro další vzdělavatele, viz <https://rvp.cz/>.

⁴ Informace o projektu včetně aktualizací jeho průběhu lze nalézt ve znalostním prostředí projektu na webu: <http://pages.pefd.cuni.cz/sc25/>.

⁵ Přehled vzdělávacích témat modulu Informační gramotnost včetně anotací témat je možno nalézt na projektovém webu: <http://pages.pefd.cuni.cz/sc25/informacni-gramotnost/>.

⁶ Více informací o příručce je uvedeno na <https://gramotnost.info/>.

Vytvořil ji studentský tým v rámci aplikačního předmětu v Kabinetu informačních studií a knihovnictví Masarykovy univerzity.

Zdroj: <https://gramotnost.info/>

Příručka vznikla s cílem usnadnit žákům přechod ze základní na střední školu a pomoci jim orientovat se ve světě informací. Její vzdělávací obsah byl vytvořen na míru potřebám teenagerů a přináší osm tematických modulů (vycházejících z modelů informační gramotnosti dle oboru Informační studia a knihovnictví) pokrývajících různé oblasti informační a mediální gramotnosti (například *Nástroje na sdílení informací*, *Internetová bezpečnost*, *Vyhledávání informací*, *Práce se zdroji* apod.). Online příručku mohou využít i žáci vyšších ročníků různých typů středních škol, je **otevřeným vzdělávacím zdrojem** podporujícím sebeřízené kompetenční vzdělávání. Příručka má aplikační potenciál také mezi učiteli nebo učícími knihovníky, kteří mohou libovolně z osmi modulů zahrnout do edukačních aktivit a použít připravené aktivizační prvky k rozšíření nebo obohacení učiva o potřebné informační kompetence žáků.

Závěrem

Projekty prezentované v příspěvku jsou důležitou součástí pestré mozaiky aktivit kompetenčního informačního vzdělávání napříč cílovými skupinami v různých edukačních prostředích – v knihovnách, školách, na úrovni místních akčních skupin v mikroregionech i v dalších vzdělávacích či volnočasových institucích a firmách. Je více než zřejmé, že podporou a rozvojem informační gramotnosti jako jedné ze stěžejních kompetencí pro život ve 21. století mohou být vhodně naplňovány nejen aktuální ministerské strategie digitálního vzdělávání a digitální gramotnosti, ale také priority Koncepce rozvoje knihoven na léta 2017–2020 s cílem zachovat každému člověku právo na informace a umožnit mu aktivní participaci ve společnosti vědění.

Zdroje:

Co nebylo v učebnici – Spolupráce knihoven a škol ve vzdělávání žáků 21. století [online]. Praha: Centrum rozvojových aktivit Unie zaměstnavatelských svazů ČR, 2018 [cit. 2018-10-10]. Dostupné z: <http://www.cra-uzs.cz/cz/projekty/co-nebylo-v-ucebnici>.

Co řešíme – Informační gramotnost. Kabinet informačních studií a knihovnictví [online]. Brno: Masarykova univerzita, c1996–2018 [cit. 2018-10-10]. Dostupné z: <http://kisk.phil.muni.cz/cs/co-resime/informacni-gramotnost>.

Informační gramotnost. OP VVV – SC2/5. Zvýšení kvality vzdělávání žáků, rozvoje klíčových kompetencí, oblastí vzdělávání a gramotností [online]. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2018 [cit. 2018-10-10]. Dostupné z: <http://pages.pedf.cuni.cz/sc25/informacni-gramotnost/>.

Metodický portál RVP [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2018 [cit. 2018-10-10]. Dostupné z: <https://www.rvp.cz/>.

OP VVV – SC2/5. Zvýšení kvality vzdělávání žáků, rozvoje klíčových kompetencí, oblastí vzdělávání a gramotností [online]. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2018 [cit. 2018-10-10]. Dostupné z: <http://pages.pedf.cuni.cz/sc25/>.

Příručka informační gramotnosti [online]. Brno: Masarykova univerzita, Kabinet informačních studií a knihovnictví, © 2018 [cit. 2018-10-10]. Dostupné z: <https://gramotnost.info/>.

Vznik příspěvku byl podpořen projektem OP VVV *Co nebylo v učebnici – Spolupráce knihoven a škol ve zdělávání žáků 21. století*, reg. č. CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_032/0008278.

MAZÁČOVÁ, Pavlína. Projekty rozvoje informační gramotnosti pro celoživotní učení. *Knihovna: knihovnická revue*. 2018, **29**(2), 74–78. ISSN 1801-3252.

